

DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI – VII

**TÜRKİYE'DE
DİNLER TARİHİ
(Dünü, Bugünü ve Geleceği)**

TÜRKİYE DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI

TÜRKİYE'DE YENİ DİNİ HAREKETLERLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN*
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Yeni dini hareketlerle karşı ilgi ülkemizde son zamanlarda canlanmaya başlamıştır. Bau'daki çalışmalara göre çok geriden sayılabilecek bir zamana denk düşen bu çalışmaların da esasen sayısı çok değildir. Bu dini cereyanlarla ilgili ilk makale çalışması sayın Prof. Dr. Ekrem Sarıçioğlu hocamızın Samsun İlahiyat Fakültesi Dergisinde yayımladığı "Sciontoloji Hareketi"dir. Ardından bizim tarafımızdan kaleme alınan "Teosofi ve New Age Hareketi" isimli makale çalışması gelmektedir. Bunları müteakiben de Mustafa Bıyık'ın "Küresel Bir Din Projesi Olarak Moonculuk" isimli yayımlanmış yüksek lisans çalışması zikredilebilir. Prof. Dr. Ahmet Güç'ün "Satanizm" isimli çalışması, Hint kökenli yeni dini akımlarla ilgi Sayın Prof. Dr. Ali İhsan Yitik'in makalelerini bunlara ilave etmek gerekir. Son olarak bizim tarafımızdan yayımlanan "Kıyamet Tarikatları Yeni Dini Harekerler" isimli çalışma ve Prof. Dr. Ali Köse'nin "Milenyum Tarikatları Batı'da Yeni Dini Akımlar" isimli çalışması bu alanda yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalardır. Bu çalışmaların büyük çoğunluğunun tecrübî araştırmadan yoksun olduğunu da soylemek gerekir. Esasen kendisini yeni bir din olarak takdim eden bu tür grupların önemli bir kısmının tecrübî araştırmayla ortaya konmasında yarar vardır. Mümkün merteye ve şartların müsait olduğu durumlarda tecrübî çalışmalara ağırlık verilmelidir. Yeni Dini hareketler üzerindeki çalışmalarda dikkati çeken en önemli sorunların başında tecrübî çalışma eksikliğinin geldiğini soylemeliyiz.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ülkemizde Yeni Dini hareketlerle (YDH) yapılan hemen hemen bütün çalışmalarda tecrübî araştırma eksikliğinin yanı sıra üç temel problem karşımıza çıkmaktadır:

1. YDH'ların tanımlanması
2. Tasnifleri
3. Bazı yeni Dini Akımlar üzerine tecrübî (empirik) çalışma güçlüğü

Biz bildirimizi bu üç temel sorun ekseninde şekillendirmek ve sunmak istiyoruz. Öncelikle YDH'ların bir tanımı yaparak işe başlamanın yararlı olacağını düşünüyoruz.

1. YDH'ların Tanımlanması

Yeni dinî hareketler, genellikle 20. yüzyılda ortaya çıkan dinî cereyanları ifade etmektedir. Bu yeni dini akımlara dünyanın her yerinde rastlamak mümkündür ve onlar dünyanın her coğrafyasında görülmektedir. Ancak bu hareketlerin büyük çoğunluğu Hıristiyan Batı'da, bilhassa ABD'de, ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, ABD günümüzde âdeta bir "dinler marketi" haline dönüşmüştür. Zira orada pek çok yeni dinî hareketin varlığından söz edilmektedir.

1950'li yıllardan sonra ortaya çıkan yeni dinî hareketlerin çoğunun hedef kitlesi gençler olduğu için bu kabil dini hareketler, "gençlik dinleri" olarak da tanımlanmaktadır. "Gençlik dinleri" ifadesi ilk olarak 1974 yılında kullanılmaya başlanmıştır. 15 ila 25 yaş arasındaki insanları kendilerine hedef aldıkları için bunlar "gençlik dinleri" veya "gençlik tarikatları" şeklinde isimlendirilmektedirler. Bu kitle, ağırlıklı olarak lise ve üniversite çağındaki gençlere yönelik faaliyet yürütmektedir. New Age (Yeni Çağ), Satanizm, Scientoloji ve Moonculuk ve Uzakdoğu menşeli olan Hera Krishna, Ananda Marga, Transandantal Meditasyon, Divine Light Mission, Brahma Kumaris ve Osho Hareketi bunlardandır.¹ 1990'lı yıllardan itibaren gençlere yönelik faaliyetlerine hız veren bu yeni dini hareketlere "gençlik dinleri" denmeye devam edilmiştir. Gençlik dinleri kapması dışında da pek çok yeni dini akım vardır ve onlar da taşıdıkları özelliklere göre tanımlanmakta ve tasnif edilmektedir.

2000'li yıllardan itibaren bu akımlar ülkemizdeki faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bu akımların tamamına yakını, yoga ve meditasyon uygulamakta,

1 Bkz. Friedrich-Wilhelm Haack, *Europas neue Religion Sekten-Gurus-Satankult*, Verlag Herder, Freiburg 1993, s. 78-80.

reenkarnasyona (ruh göçü) inanmaktadır. Bilhassa yoga ve meditasyon, bu yeni dini hareketlerce kendilerini tanıtıcı araç olarak kullanılarak, bu uygulamalar adeta çağdaşlığın, ilericiliğin gerekleri olarak takdim edilmektedir. Ayrıca reiki vb. gibi şifacılık adı altında faaliyet gösteren grupları da unutmamak gerekir. Hiç azımsanamayacak şekilde insanları etkilemekte ve taraftar bulabilmektedirler. Bu tür şifacı gruplar, genellikle kendilerini dini grup olarak takdim etmiyorlar. Onlar genellikle kendilerini tanrının bir şifası, nuru, enerjisi olarak sunuyorlar. Bunun içinde inancın şart olduğunu, Allah'a inanmak gerektiğini, Allah'ın nurunun şifasının ancak inanma yoluyla ortaya çıkabileceğini iddia ederler ve buna samimiyetle inanırlar. Şifacı grupların yanı sıra yine sağlıkla bağlantılı olan "Hayat Koçluğu" adı altında yeği bir takım oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bilimsel çalışmalar yapılırken bunlar da kendi özelliklerine göre tasnif edilerek yeni araştırmalara konu edilmelidir. Bu bildirinin amacı da bu bilincin ortaya çıkmasına vesile olmaktır.

Bu akımların bir kısmı bazı büyük din veya mezheplerin bir alt kolu olarak ortaya çıkmalarına rağmen kendilerini yeni bir din olarak takdim etmektedirler. Oysa din bilimleri açısından bunların hiç biri başlı başına bir din değildir. Ancak kendilerini din adıyla takdim ettikleri için "yeni dinî hareketler" olarak isimlendirilmektedir. Batı'da bu dinî hareketler farklı şekillerde isimlendirilmektedir: "Yeni dini hareketler", "sekte", "zararlı dinî cereyanlar" vb.

Din bilimleri açısından bir dinin din olabilmesi için taşıması gereken temel şartların en önemlilerini bunlarda göremiyoruz. Mesela orijinal olması, hiçbir din veya sistemden kopya edilmemiş olması, siyasî, ekonomik ve dünyevî menfaat gayesiyle kurulmamış olması gibi gerekli temel şartları taşımamaktadırlar. Dolayısıyla bunlardan bazıları tarikat veya mezhep özelliği taşımalarına rağmen, hiçbiri başlı başına din özelliği taşımamaktadır. Biz bu akımları dinler tarihi bilimi açısından "Yeni Dini Hareketler" olarak isimlendiriyoruz.

Yeni gelişmeler dinî çoğulculuğun ortaya çıkışını iyice belirginleştirmiştir. Dünya görüşü ve dinî sahalardaki pek çok gruplaşma ve hareketler "sekte" (tarikat) olarak değerlendirilmektedir. Burada Batı ülkelerinde "sekte" (tarikat) kavramının neyi ifade ettiğini kısaca izah etmekte yarar vardır.

"Sekte" kelimesi Latince "secta" kelimesinden gelmektedir ve "sequi" (takip etmek) fiilinden ismidir. "Sekte" kelimesi felsefî bir okul, parti veya belirli bir düşünce ve davranış öğretisi anlamına gelmektedir. İlk dönem

Hıristiyanlık zamanında “sekte”, kilise tarafından negatif bir değerlendirilmeye muhatap olmuş ve bu kelime “yanılgı” anlamında kullanılmıştır.²

Yeni Ahit’te “sekte” kavramı, “yanılgı” ve “bölünme” anlamında kullanılmaktadır.³ Hıristiyanlık literatüründe ise “sekte”, büyük kiliselerden ayrılan veya kovulan küçük gruplar için kullanılmaktadır. Böyle bir ayrılığın temelinde “heretik (sapkın), kâfir” ritlerin (ayın) olduğuna inanılmaktadır.⁴ Dinler tarihi bilimi ise “sekte” kavramını hep tarafsız anlamda kullanmıştır. Şöyle ki; “sekte (tarikât), ana kütleden ayrıldığı bir dinî pratiğe veya öğretiyeye azınlık olarak karşısında durmak”⁵ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, “sekt”in kendi ana dini tarafından tarif edilmesi anlamına gelmektedir. Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm, Budizm ve İslâm gibi dinlerin bünyelerinde de tarikâtlar (sekteler) bulunmaktadır. Ancak ana bünyeden ayrılan bütün tarikâtlar sapkın olarak değerlendirilmemektedir. Mesela Katolik Hıristiyanlık bünyesinden neşet eden Cizvitler ve Fransızkenler meşru akımlar olarak değerlendirilir. İslâm da ortaya çıkan ve meşru olarak kabul gören birçok tarikâtlar mevcuttur. Dolayısıyla her ana kütleden doğan her oluşumu olumsuz olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Unutulmaması gerek hususlardan biri de bilhassa Batı’da ortaya çıkan yeni din görünümlü oluşumların önemli bir kısmının “tabela dinler” olduğu gerçeğidir. Bilhassa vergi ve denetimden muaf olmak düşüncesiyle Batı’da pek çok grup kapısına “church” (kilise) tabelası asmak suretiyle devlet denetiminden kurtulmayı amaçlamaktadır. Dinle uzaktan yakından alakası olmadığı halde kendilerini yeni bir dini yapı olarak sunabilmektedirler. Araştırmacıları yanılabilecek konulardan biri de budur. Kendisi “din” diye takdim eder her yapıyı, yeni dini hareketler kapsamında değerlendirmek yanlış olur. Öncelikle bunların yapısı iyice incelendikten sonra araştırmaya değer olup olmadığı hususunda karar aşamasına geçilmelidir.

2 Bkz. Nicolette Bohn, *Kleines Lexikon der “Sekten”, Psychogruppen und Strukturvertriebe*, Militzke Verlag Reihe, Leipzig 2005, s. 5.

3 Bkz. *Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit (“Tevrat ve İncil”)*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1991, Yeni Ahit, Resüllerin İşleri 24:1.

4 Bkz. Hartwig Weber, *Lexikon der Grundbegriffe in Christentum und andere Religionen*, Rowohlt Taschenbug Verlag GmbH, Hamburg 1991, s. 443.

5 Hansjörg Hemminger, *Was ist eine Sekte?*, Stuttgart 1995, s. 14.

2. YDH'ların Tasnifi

Avrupa'da "Yeni Dinî Hareketler" kavramı yukarıda da ifade edildiği üzere ilk olarak 1970'li yılların başında kullanılmaya başlanmıştır. Asya'da ortaya çıkarak yayılan ve dünya görüşlerinden dolayı bu akımlardan bazıları, Hıristiyan kiliseleri tarafından, gençleri üye yapmaya yönelik faaliyetlerinden dolayı "Gençlik Tarikatları" şeklinde tanımlanmıştır. Günümüzde ise gençleri hedef alan bu akımlar "Gençlik Dinleri" olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda değerlendirilen Uzakdoğu kökenli dinî hareketlerden bazıları şunlardır: Hera Krishna, Ananda Marga, Transandantal Meditasyon, Divine Light Mission, Brahma Kumaris ve Osho Hareketi. Bu hareketler, Budizm ve Hinduizm'den neşet etmiştir. Bu sebeple bunlar "Uzakdoğu tarikatları" olarak tanımlanmaktadır. Bunların öğretileri (doktrin) genelde esrarengiz (okkultik) karakterlidir. Metafizik sistemleri her zaman mistik sistemlerin kompleks bir karışımı olduğu için bu fikirleri tam olarak izah etme gayretleri, dallanıp budaklanarak farklı kolların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Yeni dinî hareketler içerisinde değerlendirilen "gençlik dinleri" sadece dinler tarihi açısından değil, sosyolojik açıdan da grup karakteristiklerini taşıyan yapısal özelliklerindeki müştereklikler göze çarpmaktadır. Bunların başında taraftarlarınca otorite olarak kabul edilen bir lider bulunmaktadır. Öğretinin hareket noktasında ise taraftarları için mutlak gerçeklik olarak öngörülen kurtuluş düşüncesi yer almaktadır.⁶

Medyumlukla alakalı yeni dinî hareketlere karşı "sekte" kelimesinin, grupların her tarzına karşı bir savaş kavramı olarak geliştirildiği de söylenmektedir. Her hangi bir yerde ortaya çıkan dünyevî gruplar hakkında "sekte (tarikat) kurbanı" tabiriyle açık korku ve panik hisleri ifade edilmeye çalışılmaktadır. Öyle ki, Batı'da birçok grup, "zararlı bir tarikat" oldukları gerekçeyle mahkemeye verilmiş ve devletçe yakın takibe alınmışlardır. Meselâ bütün halkın din hürriyeti devletçe garanti altına alınmış olan Federal Almanya'da bile bu yeni dinî hareketlerden bazıları Anayasanın 4. maddesi mucibince takibat görmüş ve yargılanmışlardır.

6 Bkz. Stefan Schlang, "Neureligionen, weltweit", *Lexikon neureligiöser Gruppen, Szenen und Weltanschauungen Orientierungen im religiösen Pluralismus*, Herausgegeben von Harald Baer, Hans Gasper, Joachim Müller, Johannes Sinabell, Verlah Herder, Freiburg im Breisgau 2005, s. 891.

Devletlerin ikazları ve kritik yorumları, her münferit hadisede “sekte” kavramının önemini ortaya çıkarmaktadır. Hıristiyanlık, Budizm, Hinduizm ve İslâm arka planından teşekkül etmiş olan dinî hareketler, psiko-gruplar, piramit oyunları ve yapı satışları devletlerin temkinli yaklaşımları, bunları yakın takibe almaları sayesinde şu andan itibaren daha da önemli hale gelmişlerdir. Çünkü bu son üç grup da tıpkı dinî tarikatlar gibi benzer özellikler göstermektedir. Kendi müntesiplerine belirli bir dünya görüşündeki kurtuluş vaat etmektedirler. Psiko-grupların merkezinde genellikle dinî grupların üyeleri tarafından otorite olarak kabul edilen lider konumunda bir terapist vardır. Saha uzmanları bu grupları şu şekilde ikiye ayırmaktadırlar:

a) Dinî bir konsepte sahip olmayan psiko-gruplar

b) Aşkın bir güçten haber veren psiko-gruplar

İlk şıkka dâhil olan grupların büyük başarılar elde ettikleri gözlenmektedir. Bu gruplarda farklı metot ve teknikler sunulmakta, insanların bireysel başarıları artırılmaya çalışılmaktadır. Başarılı bir insan yapma tasavvuru bireysel kurtuluş reçetesini ve bütün problemlerin çözümünü sunmaktadır. İkinci şıkka dâhil olan gruplar ise aşkın bir gücün psikoterapik yardımının yakında gerçekleşeceğine inanmaktadırlar.⁷

Buna rağmen “piramit oyunları” ve “yapı işletmeleri” olarak tanımlanan grupların hiçbir dinî emri telkin etmedikleri gözlenmektedir. Bununla birlikte dinî tarikatların ve psiko-grupların yapılarına benzer özellik taşımaları da gözden kaçmamaktadır. Piramit oyunlarının kazanmalarını, birçok işletmecisi kendi iştirakçilerine para yatırmalarını telkin etmektedir. Böyle bir piramit oyunu sıklıkla esoterik (sırlı) öğretilerle bağlantılıdır. Yapı işletmesini ise, kendi müşterilerini temsilci olarak seçen ve onları meslek sahibi yapmaya çalışan satış sistemi olarak değerlendirmek lazımdır. Bu tür sistemler son zamanlarda ülkemizde de yaygınlaşmaya başlamaktadır.

Bu ve buna benzer pek çok grup sayesinde dünyevî görüş ve öğretisi dalı yeni ve alternatif kurtuluş reçeteleri yaygınlaşmaktadır. Buna batıl inançlar, astroloji ve birçok esoterik metot dâhildir. New Age (Yeni Çağ) bunun en canlı örneğidir. 1990’lı yıllardan itibaren “gençlik tarikatları”, “gençlik dinleri ve psiko-gruplardan” Hem Avrupa’da hem de ülkemizde sıklıkla söz edilmeye başlanmıştır. Gençleri hedef almakla birlikte yetişkinlere yönelik faaliyetleri bulunan gençlik dinlerinin önemli bir kısmı Hinduizm’den kaynak-

7 Bkz. Bohn, *a. g. e.*, s. 7.

lanmaktadır. 70 ve 80'li yıllarda doğmuş olan "Ananda Marga", "Brahma Kumaris", "Bhagwan- ve Krishna Hareketi, "Transandantal Meditasyon" gibi gruplar bunlardandır. Yeni dint hareketler çok geniş bir yelpazede cereyan ettiği için dinler tarihindeki "sekt" kavramı, ana dinlerinden kaynaklanan bütün grupları kuşatıcı değildir. Keza sosyolojik "sekt" kavramı da bütün grupları ihata edememektedir.⁸

Gerek Uzakdoğu'da ve gerekse Batı'da ve son zamanlarda da ülkemizde kendini çok net hissettiren bu yeni dint hareketler, çoğu kez kendilerini geleneksel dinlerden ayırdıkları için, kökenlerindeki ana dinlerin bir mezhebi veya tarikau olarak anılmak da istemezler. "Mezhep" kelimesine tepkileri bazı saha uzmanlarınca iki sebebe bağlanmaktadır. Birincisi, içinde doğdukları mahallî büyük dinin, yeni yorumlarını içerdikleri ve geleneksellikten ayırdıkları için insanların zihinlerinde oluşan olumlu ve olumsuz önyargılarla anılmak istemezler. Ana dinin bir mezhebi veya tarikatı olmayı "küçültücü, ayırıcı ve sınırlandırıcı" olarak değerlendirirler. İkincisi, "sekt" deyiminin çağrıştırdığı olumsuz anlamların yanı sıra bu kavramdaki hukukî mahzurlardır. Bazı ülkelerin kanunlarında geleneksel dinler dışındaki küçük gruplara din hürriyetinin tanınmaması, farklı hareketlerin "dinî bölücülük" olarak nitelendirilmesi, onların suç sayılması gibi sebeplerdir. Yeni dinî hareketler, "sekt" kelimesinin çağrıştırdığı olumsuzlukları onlemek ve daha rahat faaliyet yürütebilmek için kendilerinin "sekt" değil, bilakis "yeni bir din" olduklarını iddia ederler? Kanaatimizce bunların aynı din oldukları şeklindeki iddiaları yalnızca iki sebebe indirgemek çok isabetli değildir. Her şeyden önce yeni dint hareketler, doktriner bakımdan bilinçli bir şekilde uzlaştırmacıdır- lar (senkretik). Dogmalarının büyük çoğunluğu birçok din ve hatta felsefi düşüncelerden alıntı olmasına rağmen, neredeyse bütün yeni dinî hareketlerin, içinde doğdukları ana dinin kutsal kitaplarına eş değer, bazen de daha üstün saydıkları aynı kutsal metinleri vardır. Çok farklı dinî sistemlerden aldıkları dini inançları birleştirerek oluşturdukları bu karma kutsal metinlerine güvenerek aynı bir din olduklarını da iddia etmektedirler. Onların kendilerini yeni bir sistem ve din olarak takdim etmelerinin geri planında

8 Bkz. Ali Rafet Özkan, *Kiyamet Tarikatları Yeni Dini Hareketler*, *Q* Kültür Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 18-19.

9 Bkz. Ekrem Sarıçioğlu; 'Yeni Dinî Akımlar', *Dinler Tarihi Araştırmaları II Sempozyum:20-21 Kasım 1998 Konya*, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 2000, s. 81. (81-87).

büyük dünyevî, siyasi ve ekonomik beklentiler de yatmaktadır. Bu çalışmamızda tanıtacağımız grupların tamamı dünyevî ve siyasi güç ve aynı zamanda büyük paralar kazanma peşindedirler. Onların önemli ölçüde bu emellerine ulaştıklarını söylemek mümkündür. Çünkü onlar, içinde yaşadığımız modern çağda ve bilhassa Batı ülkelerinde aydın, tahsilli insanlardan çok sayıda gönüllü sömürge köleleri yani taraftarlar elde edebilmişlerdir.

Yeni dinî hareketler, bilhassa Batı'da çok farklı şekillerde isimlendirilmektedir. Genel olarak ana Hıristiyan grupları ifade etmek için "confession/konfession" (mezhep) veya "Church/ Kirche" (kilise) kelimeleri özenle kullanılmaktadır. Bazen de "bağımsız kilise"(Baptistler, Methodistler, Mennonitler vb.) gruplar için kullanılır, "farklı dini grup" (Yedinci Gün Adventistleri, Philedelphia hareketi vb.) için kullanılır ve "denomination" (mezhep) ki, bu kavram sadece ABD'de ortaya çıkmış olan Protestan grupları ifade etmektedir. "Esoterik ve Yeni Gnostik Dünya Görüşleri ve Dinleri" (Teosofi, Antroposofi, Spiritizm, Gül Haçı vb.) için söylenmektedir. "Psiko-Organizasyonlar" (Scientoloji, Friedrichshof Hareketi vb.) gibi akımları ifade için kullanılmaktadır. "Doğu'nun Misyoner Dinleri veya Gençlik Dinleri" (Transandantal Meditasyon, Hera Krishna, Brahma Kumarsi vb.) hareketler için kullanılmaktadır. "Yeni Dini Hareketler veya Gençlik Dinleri" (Moonculuk, Children of God vb.) gibi grupları ifade etmektedir.¹⁰ Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde bu gibi akımları ifade etmek için "cults" veya "destructive cults" (Yıkıcı Dini Cereyanlar) tabiri de kullanılmaktadır.¹¹ Keza "Yeni Dinler" veya "Yeni Dini Hareketler" kavramları da kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Avrupa'da mezhepleri ve dinî grupları ifade etmek için "ce-maat", "cemiyet" ve "topluluk" gibi kavramlar da kullanılmaktadır.

İtiraf etmek gerekirse ülkemizde Batı'da yapılmış olan bu bilimsel tas-nifler henüz yapılabilmiş değildir. Batılıların yaptığı bu isimlendirmeler, dinî grupların içerik ve yapılarından hareketle yapılmıştır. Her birinin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği belirlenmiştir. Meselâ mezhep denilen oluşum nasıl özellikler taşır, diğerlerinden ayıracı özellikleri ve temel vasıfla-

10 Bkz. Horst Reler- Manfred Kiessig- Helmut Tschoerner, *Handbuch Religiösegemeinschaften Freikirchen, Sondergemeinschaften, Sekten, Weltanschauungen, Missionierende Religionen des Ostens, Neureligionen, Psiko-Organisationen*, Gütersloh Verlaghaus, 4. auflage, Gütersloh 1993, s. 29-949.

11 Bkz. Friedrich-Wilhelm Haack, *Jugendreligionen, Ursachen Trends Reaktionen*, 2. Auflage, Münchener Reihe Verlag, München 1980, s. 7.

rı nelerdir? bunların sınırları bilimsel olarak tayin edilmigtir. Ya da tarikat (sect) denilen yapımın karakterleri belirlenmiştir. Aynı gey diğer grupların tasnifleri için de geçerlidir. Ancak Türkiye'de, gerek İslam ve gerekse yabancı din kaynaklı dini grupların tanımlanmasında bir standart yoktur. Daha doğrusu mezhebin sınırları nerede başlar, nerede biter veya tarikaun sınırları nasıl tayin edilir vs. gibi konularda bilimler arasında bir mutabakat sağlanabilmiş değildir. Daha açık bir şekilde ifade edecek olursak, ülkemizde dini grupların tanımlanmasında sıkıntılar vardır. Meselâ, bazen büyük bir mezhep, tarikat olarak nitelendirilebilmekte, bazen cemaat yapılanmasındaki gruplar tarikat tanımlamasına muhatap olabilmektedir.¹² Aslında Avrupa'da "cemaat" kavramı büyük bir dini mezhebi ifade için kullanılırken, bu kavram bizde küçük bir topluluk karşılığında kullanılmaktadır. Ülkemizde böyle gruplaşmaları ifade etmek için; "hareket", "grup", "ekol", "alum", "tarikat", "mezhep" gibi değişik ifadeler kullanılmaktadır. Aslında bu çalışmamız, ülkemizde yeni dini grupların temel karakterlerine göre tanımlanmasına ve tasnif edilmesine yönelik ilk çalışmadır.

Geleneksel İslam kültüründen kaynaklanan *dini* grup tanımlanmasına ilave olarak, dinler tarihçileri, din sosyologları, mezhepler tarihçileri ve din psikologları tarafından müştereken her grubun temel özelliği dikkate alınmak suretiyle yeniden tanımlamalar ve uygun tasnifler yapılabilirse, günümüzün dini hareketlerini çok daha sağlıklı değerlendirme şansımız olabilir. Mezhep, tarikat, dini grup, cemaat vs. gibi kavramların içeriğini doğru bir şekilde doldurmak ve değer yüklemek kaçınılmazdır. Bunların kendi kültür çerçevesinde nerede başlayıp, sınırının nerede son bulduğunu belirlemek gerekmektedir. Ayrıca üzerinde çalışılacak olan YDH'nin temel karakteristiği neyse onun belirlenerek, kategorize edilerek çalışılması bizi maksadımıza daha hızlı ulaştıracaktır.

Bu günün dünyada yeni dinî hareketlerin ortaya çıkışı, günümüz insanının ruhî hayatında önemli tesirler yapabilmektedir. Yukarıda bir kısmının isimlerini zikrettiğimiz yeni akımlar, tıpkı Hıristiyan ilkelere olduğu gibi Hinduizm, Budizm ve İslam'ın hâkimiyet sahasındaki ilkelere de ortaya çıkmaktadır. Özellikle son on yıl içerisinde Türkiye'de de gerek yabancı kaynaklı ve gerekse taklit yerli YDH'lerin ortaya çıkışının hız kazandığını gö-

12 Krş. Ali Rafet Özkan, "Dinler Tarihinde Usul Meselesi", *İslami İlimlerde Metodoloji (Usûl) Mes'alesi II*, Ensar Neşriyat 2005, s. 1398–1399.

rülmektedir. Bilhassa geleneksel dinler tarihi biliminin yeni dini hareketler konusunda belli bir müddet ilgisiz kalışının arkasında özellikle klasik dinleri, ilkel kabile dinlerini veya antik dinleri araştırma konusu yapmış olması yatmaktadır. Altı büyük din olarak bilinen Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam, Hinduizm, Budizm ve Taoizm'in inanç, ibadet, ayin ve öğretileri, sanatları vs. fazlasıyla araştırma konusu yapılmış ve derinlemesine incelenmiştir. Bazı dinlerin modern gelişme süreçleri bilimsel araştırma konusu yapılmakla birlikte, eski dinlere nazaran daha az ilgi görmüştür.

Yeni akımların ilk ortaya çıktıkları yıllarda az ilgi görmesinin bazı sebepleri vardır. Örneğin Hıristiyan teolojisi, kendi içinde doğmuş olan dinî hareketleri bile yanılğı içinde oldukları gerekçesiyle reddetmiştir. Bu teoloji belli bir süre Hıristiyanlığın, dinler tarihinin sonu ve tamamlayıcısı olduğunu düşünmüştür. Bundan dolayı Hıristiyan teolojisi yeni dinleri görmezden gelmeye çalışmıştır. Bryan Wilson'a göre dinler, mezhep olarak başlayabilmektedir. Nitekim Hıristiyanlık kilise yapısı kazanmadan önce bir mezheptir. Ancak kilise teşekkül edince, bütün yeni mezhepleri aforoz etmiştir. Katı kurumsal yapısı ve dini konulardaki tekelcilik iddiası sebebiyle resmî Hıristiyanlık, mezhepler konusunda dünyanın diğer dinlerinden daha duyarlı ve daha acımasız olmuştur. Mezhep taraftarları sadece sapkın olarak değerlendirilmekle kalmamış, aynı zamanda onlar isyancılar olarak da görülmüştür. Kilisenin bunları aforozları da genellikle politik baskıları haklı göstermek için kullanılmıştır.¹³

Yeni dinî hareketlerin çeyrek asır öncesine kadar az ilgi görmelerinin sebeplerinden biri de, genellikle teologların, geleneksel kilise veya dinlerle onlardan ayrılmış değişik mezheplerin ilgi alanlarındaki temel benzerlikleri görmezden gelmesidir. Din, her zaman nihaî kurtuluş ile ilgilenmiştir. Kurtuluşun anlamı her kültüre göre değişebileceği gibi, ona ulaşma yöntemleri de kültürlere göre değişiklikler gösterebilir. İnsanlar şu anda yaşadıkları maddî veya manevî sıkıntılardan kurtulmak isteyebilir. Veya kurtuluş, bir milletin özgürlüğüne kavuşması ve yeni bir siyasi düzenin kurulması olarak görülebilir. Bütün bunların dışında kurtuluş, ölümden sonra elde edilebilecek ebedî bir mutluluk, yani cennet hayatıyla alakalıdır. Ayrıca insan varlığından tatmin olmayan ve ancak tanrılaşmak suretiyle insanların kurtulabileceğine inanan

13 Bryan Wilson, *Dini Mezhepler*, çevirenler, Ali İhsan Yitik- A. Bülent Ünal, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 25.

gruplar da söz konusudur. Dolayısıyla kurtuluş, terapik rahatlama, Allah'a güvene, hatta sosyal değişime kadar uzanır. Mezhepler ve yeni dini hareketler, çoğunluk tarafından benimsenen geleneksel dinin kurtuluş anlayışını ve kurtuluş için önerdiği yöntemleri benimsemezler. Bu gruplar, genellikle nihai kurtuluşla ilgili kurumsal vasıtalara, ruhbanlık sistemine ve sakramentler gibi mekanik ibadetlere karşıdırlar. Çünkü onlara göre bu ibadetler, resmî dini otoritelerin tekeli kontrolü temin ettikleri temellerdir.¹⁴ Yeni dini hareketler, genelde kurtuluşun çok zor olduğuna ve ancak kendi kurtuluş reçetesini tatbik eden çok az kişinin kurtulabileceğine inanırlar. Bunun için de onlar; bireysel terapi, grup terapisi, meditasyon, zihin geliştirme, potansiyeli geliştirme vs. gibi çok farklı yöntemler geliştirmiştir. Önerilen yöntemler, uzman kişiler vasıtasıyla uygulandığı müddetçe kurtuluşa erişmek mümkün olabilecektir.

Batı'da din bilimleri ve teolojinin, dallanıp budaklanarak yaygınlaşmaya başlayıncaya kadar yeni dinî hareketleri araştırma konusu etmemesinin sebeplerinden biri de, kanaatimizce, reklâm etmeme düşüncesinden kaynaklanmış olabilir. Bilimsel araştırmalar sayesinde bu hareketlerin daha fazla bilinmeleri ve tanınmaları mümkün olabileceğinden dolayı, bu geciktirilmek istenmiştir. Ancak gerek ülkemizde ve gerekse dünyada yükselen bir bilim dalı olan dinler tarihi, bu gelişmelere kayıtsız kalmamış ve bu akımları araştırarak tanımaya başlamıştır. Hıristiyan ülkelerin dışında kalan Kuzey Afrika, Balkanlar, Küçük Asya ve Mısır gibi ülkeleri içine alan Akdeniz İslam ülkelerinde de irili ufaklı yeni dini hareketler ortaya çıkmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere bütün Asya dinlerinde de gelişmeler yaşanmış, yeni tarikatlar ortaya çıkmıştır. Öyle ki, Asya çok sayıdaki yeni hareketin merkezi konumundadır.¹⁵ Son zamanlarda bilhassa Vietnam, Kore ve Japonya gibi ülkelerde yeni dini hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Endonezya Polonezya'da "Kargo Kültü" adı altında yeni bir hareket doğmuştur. Güney Amerika'da bilhassa Brezilya'da "Umbanda Kültü ve Kimbanda Kültü" adı altında yeni akımlar doğmuştur. Kuzey Amerika'da ise yeni pek çok hareketin yanı sıra Kızılderililerce kurulan "Native Church of America" (Kızılderili Amerika Kilisesi) adı altında "Pyote Kültü"nden kaynaklanan bir oluşum ortaya çıkmıştır. Ayrıca köle halklar tarafından kurulan yeni hareketleri de buna ilave

14 Bkz. Wilson, a. g. e. , s. 26-27.

15 Bkz. Ernst Benz, *Neue Religionen*, Ernst Klett Verlag, Stuttgart 1971, s. 10-11.

temek gerekir. Mesela “Black Muslim” (Siyah Müslümanlar) hareketi de bu kapsamda değerlendirilmektedir. İran’da 19. yüzyılda doğan ve günümüzde kendisini yeni bir dinmiş gibi takdim eden Bahaîlik de Batı’da yeni dinî hareketler kapsamında değerlendirilmektedir. Bundan dolayı bu çalışmamızda, dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan gruplara ilaveten Bahaîliğe de yer vereceğiz.

“Gençlik dinleri” ifadesi ilk olarak 1974 yılında kullanılmaya başlanmıştır. 15 ila 25 yaş arasındaki insanları kendilerine hedef aldıkları için bunlar “gençlik dinleri” veya “gençlik tarikatları” şeklinde isimlendirilmektedirler. Bu kitle, ağırlıklı olarak lise ve üniversite çağındaki gençlere yönelik faaliyet yürütmektedir. New Age (Yeni Çağ), Satanizm, Scientoloji ve Moonculuk ve Uzakdoğu menşeli olan Hare Krishna, Ananda Marga, Transdantal Meditasyon, Divine Light Mission, Brahma Kumaris ve Osho Hareketi bunlardandır. 1990’lı yıllardan itibaren gençlere yönelik faaliyetlerine hız veren bu yeni dini hareketlere “gençlik dinleri” denmeye devam edilmiştir. 2000’li yıllardan itibaren bu akımlar ülkemizdeki faaliyetlerini hızlandırmıştır.

Bu grupların kendilerini yeni bir sistem ve din olarak takdim etmelerinin geri planında büyük dünyevî, siyasi ve ekonomik beklentiler de yatmaktadır. Bu grupların tamamı dünyevî ve siyasî güç ve aynı zamanda büyük paralar kazanma peşindedirler. Maddi ve dünyevi çıkar peşinde olan bu gruplardan önemli bir kısmını yukarıda gerekçeleriyle birlikte “tabela dinler” şeklinde tanımlamıştık. Burada tekrar hatırlatacak olursak, onların birincil ve en önemli emelleri dünyevi, siyasi ve ekonomik güç elde etmektir. Bunun için de kapılarında “churc” (kilise) ibaresini paravan bir isim olarak kullanmaktadırlar. Onların önemli ölçüde bu emellerine ulaştıklarını söylemek mümkündür. Çünkü onlar, içinde yaşadığımız modern çağda ve bilhassa Batı ülkelerinde ve Türkiye’de aydın, tahsilli insanlardan çok sayıda gönüllü sömürge köleleri, yani taraftarlar elde edebilmişlerdir.

3- Bazı Yeni Dini Akımlar Üzerine

Tecrübî (Empirik) Çalışma Güçlüğü

Yeni din görünümlü hareketlerin ne olduklarını veya ne olmadıklarını, empirik (tecrübî) çalışmalarla en doğru bir şekilde ortaya koymak mümkündür. Biz bu alanda çalışma yapacak olanların mümkün merteye araştırma

konusu yapılan grupların içerisine girerek çalışılmasının çok daha iyi neticeler vereceğine inanıyoruz. Sadece bu alanda yapılmış olan yabancı kaynaklardan ve çalışmalardan hareketle yapılacak bilimsel çalışmaların doğru neticeler vermeyeceğini, çeşitli çeldiricilerin araştırmacıyı yanıltabileceğini ve yanlış sonuçlara götürebileceğini düşünüyoruz. Bununla birlikte aralana girmek mümkün olan gruplar olabildiği gibi, içerisine girmenin kolay olmadığı veya girildikten sonra değerleri muhafaza ederek çıkmanın mümkün olmayacağı grupların olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Biz burada içerisine girmenin çok kolay olmadığı veya üzerine tecrübe çalışma yapmanın çok zor olacağı gruplar hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz. Daha doğrusu bu tür gruplar hakkında tecrübe çalışma yapmanın güçlüğüne önem vermeye çalışacağız.

YHD'lar üzerine çalışacak araştırmacılar için en büyük engel, Satanizm, Osho, Tanrının Çocukları, Raelyenler, Tantrizim vb. gibi en yüksek seviyede hedonizmi hayat tarzı olarak benimsemiş gruplar hakkında empirik çalışmaların yapılmasının imkânsızca yakın güçlüğüdür. Bir Müslüman araştırmacı, Satanizmin "Black Mass" (Kara Ayin) olarak isimlendirilen uygulamasına iştirak etmesi, onu tecrübe olarak yaşaması mümkün değildir. Keza "Bahk Avlama" adı altında kendisine yeni iye kazanmak için fuhşu, cinsel ilişkiyi bir yöntem olarak benimseyen ve hatta grup içerisinde haftanın belirli günlerinde düzenli tecaviiz, bazı günlerinde ise rastgele tecaviiz uygulamasını tatbik eden Tanrının Çocukları isimli grubun içerisine girip, yagayarak tecrübe bir çalışma yapmak mümkün değildir. Ayrıca yine bir Müslüman araştırmacının, sınırsız hedonizmi hayat felsefesi haline getirmiş ve komünal hayatı benimsemiş olan Osho Hareketine iştirak ederek tecrübe bir çalışma yapması da imkânsızdır. Keza cinsel ilişkiyi bir ayin olarak icra eden ve her tür cinsel ilişkiyi megru gören Tantrizim gibi tamamen gehvet içerikli bir akımı tecrübe olarak çalışmak hayal ötesi bir güçlük taşımaktadır. Dolayısıyla bu kabil yeni dini oluşumlar üzerinde tecrübe çalışmalar yapmak zannedildiği kadar kolay değildir. Ancak yabancıların yaptığı literal çalışmalardan yararlanarak yapılacak çalışmalarında güvenilirlik sorunu taşıyacağını da unutmamak gerekir.

Üzerinde çalışılacak konunun hem bilimsel güvenilirlik ve geçerlilik, hem de mümkün merteye objektiflik ilkeleri taşıyabilmesi için, kendi gözlem ve araştırmamızın devreye sokulması zaruretini beraberinde getirmektedir. Bu sefer de içerisine girildikten sonra değerleri muhafaza ederek çıkmanın

imkânsızlaşacağı bir durumla karşı karşıya kalınacaktır. Araştırmacının açmaz çıkmazlara girebileceği durumlarda mecburen saha uzmanlarınca yazılan kaynaklardan yararlanarak çalışmanın şekillendirilmesi yoluna gidilecektir. Bu kabil YHD'lar üzerinde çalışan araştırmacıların, yararlandığı kaynakların objektifliği hususunda güçlü kanaatlere sahip olması hayati önem taşımaktadır. Çalışma konusuyla ilgili her önüne gelen kaynağı belirli bir süzgeçten geçirmeden referans göstermemelidir. Zira bu durum sadece YDH'larla ilgili de değildir. Her bilimsel çalışma da yabancı kaynaklar ölçüsüz ve dikkatsizce kullanılmamalıdır. Maalesef bizim alanda çalışma yapan bilhassa genç araştırmacılarımızda bunu görmekteyiz. Kaynağı yabancı dilde yazılıyor diye, onun sahadaki yeri nedir, bu alanın söz sahibimidir, güvenilirliği varmıdır? gibi konulara dikkat etmeden rahatça referans gösterilebilmektedir. Buna mukabil kendi çalışma alanında hem ülkemizde hem de dünya da önemli yeri olan yerli bilim adamlarının çalışmaları ya görmezden gelinmekte, ya da bilinçsiz bir şekilde kaynak gösterilmemektedir. Bu yanlış tutumun hiç olmazsa YDH'lar üzerindeki çalışmalarda düzeltilmesini arzu ediyoruz. Bu vesileyle genç araştırmacılara bir diğer önerimiz ise, yaptıkları çalışmalara kaynaklık etmediği halde sırf hatır-gönül ilişkisi sebebiyle ya da bir şekilde hocanın jürisine çıkma ihtimali gözetilerek yağcılık kabilinden kaynak göstermelere de son verilmelidir. Hatır-gönül ilişkisiyle bilimsel çalışma yürütülemez. Bu tutum ne kadar yanlışsa, kaynak göstermesi, yararlanması zaruri olan çalışmaları araştırmacının görmemesi, yok sayması, ondan haberdar olması da bir o kadar yanlıştır.